

SUDSKA PRAKSA O VEŠTAČENJU SA POSEBNIM OSVRTOM NA SUDSKOMEDICINSKO VEŠTAČENJE NEIMOVINSKE ŠTETE*

Hajrija Mujović-Zornić

REZIME

Ovaj rad motivisan je potrebom da se istraži sudska praksa, tj. odluke sudova koje se tiču sudskog veštačenja. Sudovi se o tome izjašnjavaju najčešće u postupcima po žalbama ili drugim pravnim lekovima, u situacijama kad se prigovara nalazu veštaka, bilo iz formalnih, tj. procesnih razloga, bilo iz materijalnih, tj. činjeničnih razloga. U radu su sagledane odluke iz sudske prakse Srbije u jednom dužem vremenskom periodu budući da su takve odluke retke i da je za njih karakteristično to što nisu primarni predmet parnice, tj. ne vodi se parnični postupak o postupanju veštaka, već one predstavljaju posredan predmet parnice, vezan za izvođenje dokaznog postupka. Osvrt na sudska praksa u ovim pitanjima doprinosi boljem sagledavanju institucije veštačenja u kontekstu aktuelne medicinske i pravne prakse.

Ključne reči: sudska praksa, aktuelna medicinska i pravna praksa

UVODNE NAPOMENE

Pravni institut sudskog veštačenja svojom svrhom je usmeren i zakonom ustanovljen da pruži stručnu pomoć sudu u činjeničnom razjašnjenju nekog spornog slučaja. Međutim, i sami kvalifikativi, tj. postupci veštačenja isto tako mogu biti predmet sudske ocene, naročito u pogledu ispunjenosti procesnih uslova ili izvora dokaza, što znači i s materijalne i s procesne strane. Sprovodi se osnovna analitika o broju rešenih predmeta, ali je manje komentara slučaja. Uvek se ukazuje na to da, bez obzira na prethodne slučajeve, oni nisu definitivni i u pojedinačnoj stvari zahtevaju verifikaciju putem veštačenja ili druge sudske ocene dokaza. Tako, neimovinske štete nastale u vezi s radom, invalidnošću ili na drugi način čest su predmet potraživanja u tužbenim

* Tema ovog rada obrađena je da bude istovremeno publikovana u stručnoj javnosti i prezentovana kao rezultat rada na naučnom projektu br. 179023, kao i rada na projektnoj temi iz naučnog projekta br. 410004, oba podržana od strane Ministarstva za nauku Republike Srbije, a čiji je nosilac Centar za pravna istraživanja Instituta društvenih nauka u Beogradu.

zahtevima, ali još se ne može reći da postoji, bar ne u Srbiji, po svim pitanjima ujednačena sudska praksa. Ipak, sudski predmeti o naknadi štete zbog gubitka života, povrede tela ili povrede zdravlja najčešći su slučajevi koji zahtevaju sudskomedicinsko razjašnjenje, tj. veštačenje. U uporednom pravu tim povodom otvorile su se diskusije o tome kad je veštačenje obavezno, a kad ono može izostati jer se, na primer, suština spora nalazi na strani drugog dokaza ili postoji relevantna dokumentacija koja nije predmet osporavanja. U odgovoru na te dileme teško je načelno zauzimati stav prema nekoj stručnoj ekspertizi ili prema istovrsnim slučajevima veštačenja.

Presude i rešenja u kojima se sudovi izjašnjavaju o dokazu veštačenja po pravilu ne predstavljaju zasebne odluke, već su deo sudskih odluka po glavnom predmetu utuženja. To je razumljivo ako se ima u vidu da se najveći broj presuda odnosi na sporove o samoj utuženoj stvari (materijalni sporovi, odluke *in meritum*), dok se odluke o veštačenju donose najčešće u okviru procesnih (formalnih) pritužbi, gde spada i izvodjenje dokaznog postupka. Treba da se obrati pažnja na sve aspekte odlučivanja o veštačenju, počev od naloga suda do davanja mišljenja veštaka, jer praksa pokazuje da veštačenja nekad imaju presudan značaj za rešavanje slučaja. Izvođenje veštačenja ili ukazivanje na propust ili greške u radnjama veštačenja u praksi sudova ogledaju se u sledećim pitanjima: veštačenje kao dokazno sredstvo, vezanost za listu veštaka pri izboru, izjašnjavanje o nalazu i mišljenju veštaka, razlozi za izuzeće veštaka, nagrade i troškovi, protivrečnosti u veštačenju i usaglašavanje mišljenja veštaka, i dr.

POJAM SUDSKE PRAKSE

U definisanju pojma sudske prakse izdvaja se njeno šire i uže značenje. Sudsku praksu u širem smislu čine odluke, pravni stavovi i načelna pravna mišljenja, komentari presuda i drugi spisi vezani za sudski postupak, i to bez obzira na validnost i kvalitet, kao i vrstu i stepen suda koji odlučuje.¹ Ovako shvaćena, sudska praksa može da se odnosi na praksu svih sudova ili praksu određene vrste suda (praksu određenog odeljenja suda). Ona može da izražava opštu praksu ili praksu u pojedinačnoj materiji (ustavno, građansko, krivično), ili pak praksu u primeni pojedinačnih instituta karakterističnih za određenu vrstu slučajeva. Sudsku praksu u užem smislu čine odluke o pravnim stavovima, mišljenjima, shvatanjima, kao i drugi akti u radu sudova kojima se obezbeđuje

¹ J.RADIŠIĆ, *Obligaciono pravo*, Beograd, 2003, str. 33; Z. IVOŠEVIĆ, „Sudska praksa pravednog suđenja“, *Bilten sudske prakse Vrhovnog kasacionog suda Srbije*, 4/2008, str. 11-19.

jedinstvena primena propisa. Reč je o praksi jednakog odnosno ujednačenog rešavanja istih ili istovrsnih slučajeva. Ovde se iz ukupnog rada sudova, sudske prakse u širem smislu, izdvaja postupanje sudova koji donose konačne odluke po pravnom leku. U Srbiji takve odluke donose Vrhovni kasacioni sud Srbije, Viši trgovinski sud, a iste ingerencije ima i Upravni sud. Za stanje sudske prakse karakteristično je da ona, bez obzira kako se definiše, može da se kvalifikuje kao: stabilna ili kolebljiva, bogata ili oskudna, ujednačena ili neujednačena, jedinstvena ili podeljena, sređena ili nesređena, publikovana ili nepublikovana, poznata ili nepoznata, temeljna ili parafrazirajuća praksa.² Sa aspekta pravnoteorijskih razmatranja, o sudskoj praksi se govori kao o jednome od izvora prava, što nije uvek što nije uvek bilo opšteprihvaćeno.³ Polazilo se od toga da sudovi nisu ovlašćeni da stvaraju pravo, nego, naprotiv, da ga primenjuju.⁴ Neka shvatanja zastupaju tezu da sudska praksa nije izvor prava, ali da u slučaju pravnih praznina ona to postaje jer deluje kao posredni izvor prava. Izdiferenciralo se, takođe, shvatanje da sudska praksa predstavlja supsidijarni izvor prava u slučaju da se neki propis ne može primeniti.

U vezi s navedenim shvatanjima, autori izvode zaključak da se odgovor na pitanje da li je sudska praksa izvor prava nalazi u pojmu sudske vlasti, koji se objašnjava na tri načina: 1) kao deklarativna delatnost, 2) kao konstitutivna delatnost, 3) kao kreativna delatnost.⁵ Deklarativnost sudske vlasti podrazumeva da prava nastaju isključivo aktima zakonodavne vlasti, a da ih sud može samo utvrđivati, bez ovlašćenja da tumači propise, popunjava pravne praznine ili odbije primenu neustavnog, nezakonitog ili nepravednog propisa. Konstitutivnost sudske vlasti podrazumeva da se, u slučaju spora, subjektivna prava ustanovljavaju tek presudom, tako da sud tu može da tumači propise, popunjava pravne praznine, ali i odbije primenu neustavnog, nezakonitog ili nepravednog propisa. Sudska vlast ne utvrđuje samo povredu odnosno postojanje prava, nego i kreira zaštitu ukoliko nađe da propis nije ustavan, zakonit, jasan, potpun ili dovoljan. Shvatanje o sudskoj vlasti kao kreativnoj delatnosti prihvaćeno je u većini evropskih država. Smatra se da sudsku vlast prvenstveno treba razumeti imajući u vidu pravnozaštitnu funkciju primene propisa putem presuda, čime se osigurava jedinstven (ujednačen) stav o pojedinim pravnim rešenjima, a čije sprovođenje

² *Ibid*, str. 14 (opširnije: Z. IVOŠEVIĆ, „Sudska praksa pravednog suđenja u sistemu podele vlasti“, *Pravni život*, 12/1995, str.277).

³ B.KOŠUTIĆ, *Sudska presuda kao izvor prava*, Beograd, 1973, str. 137-152.

⁴ RADIŠIĆ, *op.cit.*, str. 33.

⁵ IVOŠEVIĆ, *Sudska praksa pravednog suđenja*, *op.cit.*, str.12.

obezbeđuje država.⁶ Presuda može nastati i kad postoji pravna praznina jer nema propisa čija bi primena mogla biti ujednačena ili kad propis postoji ali ima nedostatke koji ga čine nedelotvornim. Tada presuda, slično kao u slučaju precedenta, izvire iz faktičkog stanja koje je izvan propisa i predstavlja ostvarenje principa pravde (pravičnosti) kao „vrhovnog kriterijuma ponašanja, kojim se nadahnjuje pravo, ali i sam život”.⁷

Ako se uloga sudova poveže s procesom veće zakonodavne aktivnosti, time se kreativna uloga sudova umanjuje, ali ona i dalje ostaje jer sudovi čine i dalje najautoritativnije tumače zakona.⁸ Pravni pisci koji razmatraju pitanja reforme pravosudnog sistema naročito ističu da se putem sudske prakse najbolje može sagledati dinamički aspekt pojma pravnih fenomena, čiji je najsavršeniji i najpotpuniji izraz upravo vladavina prava. Pri tome, proces primene prava istovremeno je i proces stvaranja prava.⁹ Za razliku od kontemplativnog ili statičkog shvatanja prava kao sistema opštih akata, pravo treba poimati kao kontinuirani proces stvaranja i primene pravnih normi, proces koji se završava sudskom presudom i njenim izvršenjem. Sud je jedina instanca koja je nadležna da merodavno, meritorno i konačno utvrdi stvarno značenje pravne poruke u slučaju spora, tj. šta je pravo, a šta ne-pravo, odnosno kako neka zakonska odredba tačno glasi i kakav je njen pravi smisao i domašaj.¹⁰ Jednoobraznost u interpretaciji prava, a samim tim i u presudnji, obezbeđuje ostvarenje principa pravne sigurnosti.¹¹ Stavovi sudske prakse prema sadržini pravnih pravila i prema pretpostavkama za njihovu primenu od nesumnjivog su značaja za njihovu primenu. Odeljenja vrhovnih sudova na svojim savetovanjima utvrđuju pravna shvatanja u vidu zaključaka o određenim pravnim pitanjima. Naime, načelna pravna shvatanja i pravni stavovi viših sudova obavezujući su za te sudove, ali imaju presudan značaj za razvoj sudske prakse i deluju na niže sudove snagom svog autoriteta, ugledom onih koji su učestvovali u njihovom formulisanju i snagom svoje argumentacije.¹²

Posmatrano iz ugla odgovornosti kod medicinskopravnih slučajeva (*malpractice*), sudska praksa stoji na stanovištu da postupanja lekara i drugog medicinskog osoblja takođe podležu sudskoj kontroli, pri čemu

⁶ *Ibid.*

⁷ IVOŠEVIĆ, *op.cit.*, str. 12.

⁸ RADIŠIĆ, *op.cit.*, str.33.

⁹ G.STANKOVIĆ, „Sudska praksa i princip podele vlasti”, *Pravni život*, Sud i pravo, 12/1995, str. 306.

¹⁰ Z.JELIĆ, "Reforma sudstva sa stanovišta vladavine prava", *Pravni život*, 14/2007, str. 443.

¹¹ W. SAUER, *Grundlagen des Strafrechts II*. Berlin-Leipzig 1921, str.425, citirano prema: STANKOVIĆ, *op.cit.*, str.312

¹² *Ibid.*, str.315.

se kod veštačenja grešaka i procena šteta u velikoj meri koristi pomoć sudskomedicinskih veštaka. Sudska kontrola ipak nema za cilj da sputava slobodu pripadnika medicinskih profesija, koja je u interesu pacijenta, već samo insistira na poštovanju važećih standarda u struci i na savesnom postupanju, sa potrebnom pažnjom. Meru ovih dužnosti, naročito dužne pažljivosti, određuju sudovi u svojim odlukama, pa je stoga sudska praksa od naročitog značaja za medicinsko pravo, pošto se na taj način u medicinsku praksu uvode i pravna merila.¹³

VEŠTAČENJE U SUDSKOJ PRAKSI SRBIJE

Za svaki sudski postupak ocena dokaza veoma je bitna, pa i kad se pristupa oceni nalaza i mišljenja veštaka.¹⁴ Veštak svojim visokostručnim znanjem iz oblasti nauke, medicine, privrede, umetnosti, zanatstva, i drugim znanjima kojima sud ne raspolaze, pomaže utvrđivanju ili razrešenju neke činjenice. Kako u rešenju kojim se određuje izvođenje dokaza, tako i u rešenju kojim se veštaku postavlja zadatak veštačenja, a potom i u obrazloženju presude, neophodno je da se navede specijalnost veštaka. Mada nije dozvoljeno da se veštak izjašnjava o pravnim pitanjima, u praksi se i dalje na to nailazi. Na primer, veštaku saobraćajne struke nalaže se da utvrdi odnos podeljene odgovornosti učesnika saobraćajne nezgode umesto da se naloži da izvrši prostorno-vremensku analizu saobraćajne nezgode, na osnovu koje bi sud izveo zaključak o odgovornosti svakog učesnika saobraćajne nezgode jer se radi o pravnom pitanju.

U principu, sud je slobodan, ima diskrecionu ocenu i vodi postupak, pa i u pogledu veštačenja. Međutim, osnovano se postavlja pitanje kako sudija koji ne poseduje znanja zbog kojih je veštak angažovan može da oceni njegov nalaz. Zakon je to rešio tako što se i nalaz veštaka obavezno podvrgava oceni dokaza jer bi u suprotnom značilo da njegov nalaz ima značaj javne isprave, koja se onda ne ocenjuje, što ne bi bilo dopušteno. U praksi se najčešće događa da sud nalaz veštaka prihvata, pogotovo onda kad stranke nisu imale primedbe, i tada se u obrazloženju navodi konstatacija „da sud nije imao razloga za sumnju u verodostojnost i stručnost veštaka“.¹⁵ Za dokaz je odlučujuća lična ubeđenost sudije, a ne stepen ubeđenosti veštaka. Slobodna sudijina ocena veštačenja ima svoje granice jer sudiji nedostaje odgovarajuće stručno znanje. Ponekad sudija može da odstupa od veštakovog mišljenja ako za

¹³ J.RADIŠIĆ, *Medicinsko pravo*, Beograd, 2008, str.27.

¹⁴ J.BOROVAC, „Ocena dokaza“, *Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije*, 3/2007, str. 347-349.

¹⁵ *Ibid*, str.348.

to ima dovoljno obrazloženje i ako se iz presude može razumeti da se odstupanje temelji na vlastitom poznavanju stvari. To znači da sudija treba da bude ubeđen u valjanost veštačenja, a u suprotnom da drugačije uverenje obrazloži.¹⁶

Ukoliko je bilo primedbi na nalaz, sudija treba da u presudi objasni koliko je uspešno veštak odgovorio na primedbe i da li je uverio sud da je svoj nalaz i mišljenje odbranio. Ukoliko u nalazu ima više mogućih navoda (varijanti), u obrazloženju treba da se navede razlog zašto je neka od ponuđenih varijanti prihvaćena, a druge nisu; ako se razlog ne navede, ocena dokaza nije obavljena.¹⁷ Kad složenost predmeta to zahteva, sud određuje više veštaka sa istim zadatkom. Kad se veštaci slažu u nalazu i mišljenju, oni, po pravilu, daju zajednički nalaz i mišljenje. Ukoliko to nije slučaj, svaki veštak obrazlaže svoj nalaz i mišljenje. Ukoliko se nalazi slažu ali veštaci imaju različito mišljenje, sud nije u obavezi da veštačenje ponovi jer se nalaz svih veštaka slaže o spornoj pravno relevantnoj činjenici. Kako je svaki veštak svoje mišljenje gradio na istom nalazu i obrazložio ga objašnjavajući metode odnosno pravila nauke ili veštine koji su ga naveli na izvestan zaključak, sud je u stanju da sam oceni po pravilima logike da li su ova mišljenja (zaključci) pravilni ili ne.

U oceni dokaza sud nije vezan mišljenjem veštaka i doneće odluku nakon kritičke ocene zajedničkog nalaza i u skladu sa celokupnim rezultatima dokaznog postupka. Ovde treba istaći da sud nije vezan ni nalazom veštaka pošto je ovlašćen da oceni i tu odlučnu činjenicu, ali je veštaka pozvao u pomoć zbog struke. To će se dogoditi kad drugi izvedeni dokazi i njihova analiza upućuju sud na zaključak da je zajednički nalaz veštaka pogrešan. Međutim, ukoliko se nalazi veštaka bitno razilaze, a razlike se nisu mogle otkloniti saslušanjem veštaka, obnoviće se veštačenje tako što će se poveriti istim veštacima ili će se odrediti drugi veštaci. Ukoliko je bilo više od jednog veštačenja, u presudi treba da se ceni svaki od njih. Ceni se i činjenica da li su veštaci nalaze i mišljenja usaglasili; ukoliko jesu, to olakšava ocenu dokaza. Ukoliko usaglašavanje nije postignuto, a nema daljih dokaza koji bi ovu situaciju razrešili, sudija odnosno veće se po pravilu opredeljuje za jedan od nalaza. U obrazloženju presude tada se navode razlozi koji su rukovodili sud da jedan nalaz prihvati a drugi ne. Zadatak sudije je u ovoj drugoj varijan-

¹⁶ J. RADIŠIĆ, *Odgovornost zbog štete izazvane lekarskom greškom u lečenju i obaveštavanju pacijenta*, Beograd, 2007, str. 326.

¹⁷ BOROVAC, *op.cit.*, str. 348; u tom smislu, videti: „Pravilna ocena dokaza zahteva da se svi izvedeni dokazi cene pojedinačno i u međusobnoj vezi“ (Rešenje Okružnog suda u Valjevu, Gž.649/05 od 14.IV 2005.).

ti teži, ali se mora ispuniti jer u suprotnom neće biti ni valjane ocene dokaza veštačenjem, što otvara uspešan put za žalbu.¹⁸

Pored navedenih pozitivnih zapažanja, na sednicama najviših sudova ističu se i neke od nepravilnosti kao loše strane postojeće prakse.¹⁹ Najpre se naglašava da samo izvođenje dokaza veštačenjem zaslužuje posebnu pažnju zbog složenosti ovog dokaza, zbog visokih troškova veštačenja i zbog načina na koji se izvodi ovaj dokaz. Pojava je u praksi sudova da se ovo dokazno sredstvo zloupotrebljava, pa se veštače i činjenice za koje nije potrebno znanje i mišljenje veštaka. Dokažna rešenja su većinom neprecizna, jer veštak ne zna šta je za sud sporno i na osnovu kojih činjenica on treba da formira svoje stručno mišljenje. On se tada sam upušta u ocenu dokaza i daje tumačenje zakonskih propisa, što nije njegova obaveza. Dešava se da sudije ne rukovode veštačenjem, nego samo donose rešenja o veštačenju sa uopštenim određivanjem predmeta veštačenja, ostavljajući da veštak sam ceni koje će činjenice ispitivati i koja će sve pitanja obuhvatiti. Na primer, kod saobraćajnih veštačenja od veštaka se traži da tumači saobraćajne propise, što je dužnost suda, a ne traži se da detaljno objasni kako je i zahvaljujući čijim propustima u saobraćajnom udesu došlo do kontakta između vozila i do štete iz tog udesa. Poseban problem predstavlja ocena nalaza veštaka. U brojnim presudama nalaz i mišljenje veštaka se prihvata bez odgovarajuće analize, što upućuje na zaključak da je spor rešio veštak, a ne sud. Ovakav zaključak se posebno nameće u slučajevima u kojima je veštak samo izneo svoje stručno mišljenje, a nije dao nalaz o činjenicama na osnovu kojih je izveo to mišljenje. Sud, sa svoje strane, nije zahtevao potrebno razjašnjenje kako bi uz pomoć veštaka mogao da shvati prirodu i značaj tih činjenica, bez čega ne može da oceni ni dokaznu vrednost veštačenja. Često se veštak i ne poziva da pred sudom obrazloži usmeno svoj pisani nalaz, a kad ima više veštaka, ne vrši se njihovo usaglašavanje u smislu odredaba zakona.

Navedena zapažanja sudova treba razumeti i podržati u pogledu zakonitog rada, ali i nastojanja da se podigne na viši nivo kvalitet veštačenja. Pored ovog ugla posmatranja, značaj poštovanja procesne uloge veštaka ističu u sličnim raspravama i sami sudski veštaci; tu se argumentovano ukazuje na različite manjkavosti u postupanju sudova prema njima.²⁰

¹⁸ *Ibid*, str.349.

¹⁹ V. STANIŠIĆ, „Neka zapažanja u primeni zakona o parničnom postupku sa posebnim osvrtom na ponavljanje postupka“, *Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije*, 3/1994, str.108.

²⁰ V. PETROVIĆ-ŠKERO, „Prava i obaveze veštaka“, *Svet rada*, vol. 4, 2/2007, str. 110; M. JOVANOVIĆ, „Sudskomedicinski veštak i veštačenje“, *Svet rada*, vol. 5, 2/2008, str. 115-116.

NEKI PRIMERI ODLUKA SUDOVA

Analiza konkretnih odluka iz sudske prakse pokazuje da se u njima tretiraju različita pitanja veštačenja. U početnoj fazi postupka i u oceni da li je uopšte potrebno izvođenje dokaza veštačenjem, sud se suočava s pitanjem izbora veštaka, tj. ispunjenosti uslova da ovlašćeno lice ili ustanova mogu dati validno ekspertsko mišljenje. U tom smislu sudovi se opredeljuju po pravilu za upisane stalne sudske veštace. Međutim, u praksi je našla primenu i zakonska odredba da sud nije vezan listom stalnih sudskih veštaka i o tome su se sudovi izjašnjavali: „Predviđeno je da se veštaci određuju prvenstveno iz reda stalnih sudskih veštaka za određenu vrstu veštačenja, pri čemu sud nije u obavezi da veštaka odredi isključivo sa liste stalnih sudskih veštaka, a sam dužnik po dostavljanju nalaza i mišljenja pomenutog veštaka nije imao primebde na nalaz i mišljenje istog, niti je u smislu člana 253. ZPP blagovremeno tražio izuzeće tog veštaka”.²¹ Isto tako, u jednoj sudskoj odluci potvrđeno je da: „Nalaz pribavljen po privatnoj inicijativi odbrane i van odredaba ZKP-a koje se odnose na način određivanja vještaka i vještačenja i bez pismene naredbe organa koji vodi krivični postupak, ne predstavlja nalaz sudskog vještaka”.²²

U vezi sa imenovanim veštakom, a i u toku postupka, može se pojaviti problem ličnosti veštaka u smislu postojanja razloga za njegovo izuzeće. Sudovi su se izjašnjavali i o tome: „Izuzeće veštaka može se tražiti iz istih razloga kao i izuzeće sudije, ali uvek mora da postoji zahtev za izuzeće. Tužilac je još u žalbi naveo da je nedopustivo da radnik tuženog veštači u ovom sporu i da je zbog toga kao veštak morao biti izuzet. Pošto je predložio da se odredi drugi veštak, ne može biti sumnje da je još tada podneo zahtev za izuzeće. O tom zahtevu nije odlučivano, tako da je lice u radnom odnosu kod tuženog imalo presudan značaj na donošenje sudske odluke.”²³

²¹ Sud nije vezan za listu sudskih vještaka, nego može po potrebi, za vještaka odrediti i drugu osobu (Vrhovni sud Hrvatske Rev. – 1849/80 od 17.2.1981., PNz 19/40); Neosnovani su navodi u žalbi izvršnih dužnika da veštak koji je postupao u predmetu i dostavio nalaz i mišljenje nije na listi sudskih veštaka i nije mogao postupati, shodno članu 251 ZPP jer pomenuta zakonska odredba ne predviđa postupanje samo veštaka koji se nalazi na listi veštaka (Rešenje Okružnog suda u Čačku, 1037/07 od 27. juna 2007).

²² U sadržinu nalaza i mišljenja dipl. ing. saobraćaja T. B., priloženog uz žalbu, ovaj sud kao drugostepeni nije se upuštao, jer je isti nalaz pribavljen po privatnoj inicijativi odbrane i van određenja ZKP-a koja se odnose na način određivanja vještaka i vještačenja. Nalaz i mišljenje Zavoda za vještačenje, izveden na glavnom pretresu, na uvjerljiv način je odgovorio na sva pitanja, koja su relevantna za izvođenje činjeničnih i pravnih zaključaka. (Odluka Višeg suda u Podgorici broj Kž. 454/91 od 20.3.1992).

²³ Rešenje Vrhovnog suda Srbije, Rev. 4116/97 od 1.10.1997.

Što se tiče radnji od momenta prihvatanja veštačenja i samih rezultata u formi nalaza i mišljenja veštaka, odluke sudova obuhvataju različita pitanja. Sud tako u jednom predmetu definiše samo veštačenje kao dokazno sredstvo koje podleže oceni suda: „Nalaz i mišljenje vještaka su dokazno sredstvo koje podleže savesnoj i brižljivoj sudskoj ocjeni, pa sud čini bitnu povredu postupka iz člana 354. st. 2 tač. 13 Zakona o parničnom postupku kad samo upućuje na nalaz vještaka, kao sastavni dio presude”.²⁴

Povodom slučaja naknade materijalne štete na ime popravke putničkog vozila, sud je istakao kao odlučujuće za njegovu ocenu da: „Ukoliko su nalaz i mišljenje veštaka stručno i objektivno dati u slučaju procene štete na vozilu, primedbe na njegov nalaz su neosnovane”;²⁵ „Veštak nije ovlašćen da se izjašnjava o stepenu i postotku krivice, već samo o propustima učesnika u saobraćaju, koji su u uzročnoj vezi sa nastankom štete, a zaključak o doprinosu i nastanku štetnih posledica donosi sud”.²⁶

Sud je, isto tako, u jednom krivičnom postupku prihvatio mišljenje veštaka zasnovano na verovatnoći premda je ono kao takvo napadano u žalbenom postupku: „Mišljenje sudskog veštaka koje je zasnovano na 'najvećoj verovatnoći', ukoliko se ceni u sklopu činjenica utvrđenih drugim dokazima, može dovesti do odluke suda zasnovane na takvim dokazima. Neosnovanim se ocenjuje žalbeni navod odbrane kojim se ukazuje na pogrešnu odluku prvostepenog suda da prihvati nalaz i mišljenje veštaka zasnovan na 'najvećoj verovatnoći', jer po mišljenju žalbe ta minimalna rezerva treba da ide u korist optuženog. Međutim, žalba zanemaruje nepobitnu činjenicu da je prvostepeni sud razjasnio šta se podrazumeva pod pojmom najveća verovatnoća i da je to izvesna rezerva od svega nekoliko procenata koju je prvostepeni sud otklonio činjeničnim povezivanjem rezultata ovog veštačenja sa činjenicama utvrđenim svim drugim dokazima koji su nesporno saglasni. Prema tome izvesnu rezervu da je stvarno činjenično stanje drugačije od utvrđenog pobijanom presudom”.²⁷

²⁴ Odluka Vrhovnog suda SR Crne Gore Pž.br. 207/87.

²⁵ Presuda Petog opštinskog suda u Beogradu P.br. 6982/92 Od 7. decembra 1994. godine i presuda Okružnog suda u Beogradu Gž. br. 4030/94.

²⁶ Vrhovni sud Srbije Gž-2074/76, 1741.

²⁷ Presuda Okružnog suda u Beogradu K.304/93 od 24. decembra 1993. godine i presuda Vrhovnog suda Srbije Kž.578/94 od 8. septembra 1994. godine.

„Sud čini bitnu povredu odredaba parničnog postupka iz člana 260. ZPP ako ne da mogućnost jednoj od stranaka da se izjasni o nalazu i mišljenju veštaka“.²⁸

„Dužnost veštaka da obrazloži svoje mišljenje (član 260. ZPP) odraz je prava suda i stranaka da rad veštaka podvrgnu analizi i kritici“.²⁹

U jednom od predmeta sud je kvalifikovao radnje tuženog kao ometanje izvođenja dokaza: „Kad učinilac, u nameri da oteža dokazivanje u parničnom postupku, ukloni kočiće koje je veštak geometar postavio radi obeležavanja granične linije placeva, čini krivično delo sprečavanja dokazivanja iz člana 284. stav 2. Krivičnog zakona Srbije“.³⁰ Isto tako, „nepristupanje veštačenju DNK analizom, tuženi ne može pravdati činjenicom da tužilja nije predujmila troškove veštačenja, ukoliko sud nije odustao od veštačenja, primenom člana 148. stav 4. ZPP-a, tako da će se smatrati da je tuženi sprečio izvođenje ovog dokaza“.³¹

U pogledu odluka koje se tiču nagrade za veštačenje i troškova, sudovi su odlučivali o tome da: „Kad je sud poverio veštačenje stručnoj ustanovi u smislu člana 252 st.3 ZPP, onda se nagrada i troškovi za izvršeno veštačenje isplaćuju ustanovi a ne licu koje je obavilo veštačenje, jer se u odnosu na sud kao učesnik u postupku pojavljuje samo ustanova.“³² U vezi s tim je i sledeće rešenje: „Ako predujam nije položen, ili ako položeni predujam nije dovoljan za podmirenje troškova i nagrade veštaka, sud će naložiti stranci da određeni iznos plati veštaku u roku od osam dana. Žalba protiv ovog rešenja ne zadržava izvršenje rešenja“.³³

Sud je, takođe, povodom sprovođenja upravnog postupka stao na sledeće stanovište: „Protiv zaključka o utvrđivanju veštačenja nije dozvoljena posebna žalba, već se ovaj zaključak može pobijati žalbom protiv rešenja. Iz obrazloženja: Kako se vidi iz upravnih spisa zaključkom prvostepenog organa u ovoj upravnoj stvari određeno je veštačenje preko veštaka građevinske struke, sa nalogom veštaku bliže datim u samom zaključku. Po oceni Vrhovnog suda Srbije, donošenjem zaključka o određivanju veštačenja prvostepeni organ nije odlučivao o nekom pravu ili obavezi tužioca, pa kako ovaj zaključak za stranku nema karakter rešavanja u upravnoj stvari već upravljanja postupkom, i kako posebna žalba protiv ovog zaključka nije predviđena, to je tuženi organ bio u obavezi da žalbu odbaci kao nedozvoljenu, ali time što je meritorno

²⁸ Vrhovni sud Makedonije Rev-833/81 od 13.4.1982, Sp-1/83-52.

²⁹ Vrhovni sud Srbije Rev-571/78 od 11.12.1978.

³⁰ Okružni sud Niš, Kž. broj 797/76.

³¹ Presuda Okružnog suda u Valjevu, Gž.2. 2/06 od 25.7.2006.

³² Vrhovni sud Vojvodine Gž- 346/81 od 27.8.1982, Sp-10/83-49.

³³ Rešenje okružnog suda u Valjevu, Gž.br. 329/05 od 24. II 2005.

odlučio u ovoj upravnoj stvari i žalbu odbio kao neosnovanu, nije povređen zakon na štetu tužioca".³⁴

Jedna od odluka sudova ticala se psihijatrijskog veštačenja u krivičnom postupku i preduzimanja neophodnog pregleda i posmatranja: „Stanje psihičkog zdravlja okrivljenog utvrđuje se na osnovu ambulantnog pregleda ili kliničko-psihijatrijskog posmatranja. Ako kod okrivljenog nije utvrđena niti indukovana nijedna anomalija psihičke prirode koja bi zahtevala duže posmatranje i ispitivanje, onda je dovoljan samo pregled. U žalbi branioca optuženog ističu se propusti učinjeni od strane veštaka psihijatrijske struke, a posebno da nije vršeno posmatranje optuženog. Što se tiče ovog pitanja valja reći da se stanje psihičkog zdravlja učinioca krivičnog dela utvrđuje na osnovu ambulantnog pregleda ili kliničko-psihijatrijskog posmatranja. U konkretnom slučaju veštaci su se opredelili za pregled, to su izvršili u dva maha, jer kod optuženog nije utvrđena niti indikovana nijedna anomalija psihičke prirode koja bi zahtevala duže posmatranje i ispitivanje, pa je neosnovano isticanje u žalbi da je optuženog trebalo duže vremena posmatrati imajući u vidu bolest optuženog (epilepsiju), strukturu njegove ličnosti, zavisnost od alkohola i socijalne prilike u kojima je živeo i da je to ozbiljan propust prvostepenog suda".³⁵

PRIMER PRESUDE IZ OBLASTI NAKNADE NEIMOVINSKE ŠTETE

Odluke sudova koje se tiču naknade neimovinske štete predmetno se i statistički obrađuju u odeljenjima sudova za sudsku praksu i periodično se objavljuju. Ipak, ne postoje podaci u kojoj su meri takvo praćenje i analiza bili fokusirani na pitanja sudskog veštačenja. Izvora je malo, sporadični su i odnose se na pregled aktuelnih stavova sudske prakse u ovoj materiji.³⁶

Kod neimovinskih šteta je veštačenje posebno kompleksno i naročito su izražena različita mišljenja veštaka zbog često subjektivnih ocena. Usled pomenute složenosti ovih odštetnih predmeta, slučajevi

³⁴ Vrhovni sud Srbije, U 634/97 od 17.9.1997. godine; Odredbom člana 220 Zakona o opštem upravnom postupku predviđeno je da se zaključkom odluči o pitanjima koja se tiču postupka, a stavom 2 je predviđeno da se zaključkom odlučuje i o onim pitanjima koja se kao sporedna pojave u vezi sa sprovođenjem postupka koja se ne rešavaju rešenjem. Odredbom člana 222 istog zakona je predviđeno da se protiv zaključka može izjaviti žalba samo kada je to zakonom izričito predviđeno a takav zaključak mora biti obrazložen i sadržavati uputstvo o žalbi.

³⁵ Presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. br. 1402/97 od 17.12.1997.godine.

³⁶ I. CRNIĆ, „Primjena propisa o parničnom postupku u parnicama za naknadu štete i iz odnosa osiguranja“, Sudska praksa, Pogledi i mišljenja, 4/1990, str. 83.

protivrečnih mišljenja i ovlašćenja suda u vezi s tim postoje u praksi i o tome su se sudovi izjašnjavali i ranije.³⁷ Ova praksa je veoma značajna jer naglašava dužnost suda da veštačenje proveri ne samo sa stanovišta njegove potpunosti nego i neprotivrečnosti, naročito ako se pisani deo i usmena izjava veštaka ne slažu ili ako postoje oprečna mišljenja dva veštaka. Novija presuda iz jednog sudskog predmeta takođe govori o tome: „Kada tokom postupka veštaci daju različita mišljenja na okolnosti traženih vidova nematerijalne štete, tada sud, bez usaglašenih nalaza u celosti, ne može na pravičan način odlučivati o tužbenom zahtevu, pri čemu je nužno njihovo neposredno saslušanje. Iz obrazloženja: Prvostepenom presudom tuženi Z.S. i AD „Takovo osiguranje“ obavezani su da tužiocu plate solidarno nematerijalnu štetu za pretrpljene fizičke bolove, pretrpljen strah, umanjeње opšte životne aktivnosti i za duševne bolove zbog naruženosti. Protiv odbijajućeg dela presude, tužilac je izjavio žalbu, a drugotuženi je izjavio žalbu protiv usvajajućeg dela presude. Okružni sud usvojio je žalbu tuženog i ukinuo prvostepenu presudu. Presuda sadrži bitnu povredu postupka jer sud nije postupio u celini po primedbama drugostepenog suda iz rešenja GŽ.1093/04, te je činjenično stanje ostalo nepotpuno utvrđeno. Navedenom drugostepenom odlukom sudu je naloženo da veštake medicinske struke neposredno sasluša i njihove pisane nalaze usaglasi. Sud ne postupà tako već izričito odbija predlog da veštake neposredno sasluša, a njihovi nalazi su delimično usaglašeni samo u pogledu procenta umanjeња životne aktivnosti, iako se njihovi nalazi razlikuju i u drugim delovima. Tako, kad su u pitanju fizički bolovi jedan veštak tvrdi da su jaki bolovi trajali 5 – 7 dana, a drugi da su ovi bolovi trajali 3 dana. Jedan tvrdi da su bolovi srednjeg intenziteta trajali 10 dana, a drugi da su trajali 20 dana. Kada je u pitanju estetski izgled, jedan veštak tvrdi da je noga tužioca skraćena za jedan cm, a drugi za dva cm. Jedan tvrdi da je hramljanje uočljivo a drugi da je hramljanje diskretno. Jedan tvrdi da je umanjeње

³⁷ Videti primere iz presuda: "Ako se izveštaji veštaka razlikuju, sud ne sme doneti odluku pre nego što te razlike otkloni na način određen članom 261 ZPP" (Sud udruženog rada Srbije Sd-747/88 od 3.3.1988, Sp-5/89-70); „U predmetu radi naknade štete koja je nastala u saobraćajnoj nesreci, sud ne poseduje posebno stručno znanje da sam utvrđuje doprinos stranaka nastaloj šteti, suprotno nalazu veštaka saobraćajne struke, pa je zato dužan protivrečnosti u veštačenju otkloniti ponovnim saslušanjem tog veštaka ili saslušanjem nekog drugog veštaka te struke u smislu člana 261 stav 3. ZPP" (Okružni sud u Titogradu GŽ-646/83 od 8.9.1983); „Protivrečna mišljenja veštaka i ovlašćenja suda. Kada su dva nalaza i mišljenja veštaka protivrečna sud nije ovlašćen da po slobodnom sudijskom uverenju ceni nalaze i mišljenja veštaka, već je dužan da tu protivrečnost otkloni ponovnim saslušanjem istih ili drugih veštaka. Koliko se protivrečnosti ne mogu otkloniti ponovnim saslušanjem veštaka, sud je dužan zatražiti mišljenje drugih veštaka, i tek nakon toga da se opredeli za jedan od tih nalaza i mišljenja veštaka" (Odluka Saveznog suda Kzs. 3/98 od 01.jula 1998.).

estetskog izgleda srednjeg stepena, a drugi da je srednjeg stepena na donjoj granici. Kad je u pitanju opšta životna aktivnost jedan veštak tvrdi da je ona umanjena u srednjem stepenu, a drugi da je umanjena u srednjem stepenu na gornjoj granici, dakle, jačina bolova nije podjednako objašnjena od strane oba veštaka kao ni stepen umanjenja estetskog izgleda i umanjenja opšte životne aktivnosti. Ovo su ipak značajne razlike koje se moraju otkloniti. Zbog navedenih razlika drugotuženi je prigovorio nalazima veštaka i tražio je njihovo neposredno saslušanje radi otklanjanja istih. Samim tim nema saglasnosti strana kada se pismeni nalazi čitaju, te sud nije mogao bez saglasnosti stranaka pismene nalaze da čita. Bilo je nužno njihovo neposredno saslušanje a sud je takav predlog odbio i time povredio princip usmenosti i neposrednosti. Zato će u ponovljenom postupku prvostepeni sud, u prvom redu, u celini usaglasiti nalaze veštaka, a ako to nije moguće odrediti novo veštačenje".³⁸

ZAKLJUČNE NAPOMENE

Sud vodi postupak, izvodi dokaze i u tom kontekstu pazi i na procesnu i materijalnu ispunjenost uslova za sudsko veštačenje. Pri davanju naloga u poslovima veštačenja, sud nalazi osnov u procesnim zakonima i zakonu o sudskim veštacima.³⁹ To sud dovodi u poziciju da se izjašnjava o svim elementima postupka, pa i da svojim odlukama rešava nastala sporna pitanja u vezi s nalazom i mišljenjem veštaka. Ako se daje ocena ukupne sudske prakse o pitanjima veštačenja u Srbiji, može se zaključiti da, bez obzira na određene probleme u praksi, postoji doslednost sudova u pogledu toga kako se daje nalog, upravlja i ceni sam dokaz veštačenja. Zakonitost postupka i kvalitet rada svakog od procesnih subjekata i dalje treba da budu neprikosnoveni.

THE JURISPRUDENCE OF FORENSIC EXPERTIZE WITH SPECIAL REVIEW ON FORENSIC EXPERTIZE OF NON-PECUNIARY DAMAGE

SUMMARY

This work is motivated by the need to investigate that case law ie. court decisions concerning expert testimony. The courts are about to declare

³⁸ Rešenje okružnog suda u Nišu GŽ. 3914/06 od 28.11.2006.

³⁹ Zakon o parničnom postupku (Službeni glasnik RS, br. 72/2011), Zakonik o krivičnom postupku (Službeni glasnik RS br. 72/2009 i 76/2010), Zakon o sudskim veštacima (Službeni glasnik RS, 45/2010).

most of the appeals or other legal remedies in situations where they complained of finding expert witness, either from a formal, ie. procedural reasons, that any of the material ie. factual reasons. In this paper are mainly analyzed the case law decisions from Serbia for a long period of time, since such decisions are rare and that is their characteristic that they are not the primary subject of the case. They are not object of civil action against expert witness due of his professional treatment, but they are indirectly related to the performance of the trial subject. Review of case law on these issues contributes to better understanding legal institution of expert testimony in the context of current medical and legal practice in Serbia.

Key words: current medical and legal practice.

STRES NA RADU I KVALITET ŽIVOTA ZAPOSLENIH

Milanko Čabarkapa

REZIME

Savremeni rad, uprkos brojnim prednostima, ima i svoje negativne posledice, koje se ogledaju u širokoj rasprostranjenosti stresa, što može da ugrozi fizičko i mentalno zdravlje. Negativni efekti na zdravlje, radnu sposobnost i efikasnost radnika mogu da budu ostvareni preko dva procesa: direktnim fizičkim uticajem i posredno, preko doživljavanja psiho-socijalnog stresa.

Većina istraživača se slaže da se primarni uzroci stresa na radu mogu tražiti u odnosu individue prema uslovima i zahtevima rada. U savremenim uslovima rada najvažniju ulogu imaju individualne osobine zaposlenig i psihosocijalne karaktersitike posla. Međutim, s porastom radnog opterećanja i složenosti zahteva, kada uslovi rada prelaze u kategoriju ekstremnih uslova, individualne karakteristike postaju manje bitne a uslovi rada postaju stresni za većinu ljudi.

Lekari medicine rada i psiholozi više su zainteresovani za ljudske odgovore na stres nego za same situacione faktore, tj. uslove i zahteve posla. Međutim, uprkos ovoj orijentaciji u tretiranju problema profesionalnog stresa, mnogi istraživači naglašavaju potrebu za ispitivanjem situacionih faktora i uslova radne sredine, posebno psihosocijalnih faktora koji utiču na pojavu novih oblika stresa, kao što su: sindrom sagorevanja (burn-out), ubijanje od posla (karoši sindrom) i maltretiranje na poslu (mobbing),

Ključne reči: stres na radu, psihosocijalni stres, situacioni faktori i uslovi rada.